

УДК 159.922.1- 055.2

Особистісні особливості дівчат, які ідентифікували себе з батьком

Якименко О.Ю.

В статті описані етапи психосексуального розвитку жінки та девіації, можливі в ході цього розвитку. Проаналізовані ранні детсько-родительські стосунки в сім'ях з дочками. Розглянуто особливості життєвого стилю дівчат, які ідентифікувалися з батьком під час свого психосексуального розвитку. Проаналізована структура полоролевої сфери дівчат, які ідентифікувалися з батьком в ході свого психосексуального розвитку.

Ключевые слова: психосексуальное развитие; жизненный стиль; полоролевая сфера; идентификация.

В статті описано етапи психосексуального розвитку жінок та девіації, які можливі в ході цього розвитку. Проаналізовано ранні дитячо-батьківські стосунки в сім'ях з доньками. Розглянуто особливості життєвого стилю дівчат, які ідентифікувалися з батьком під час свого психосексуального розвитку. Проаналізовано структуру статевої сфери дівчат, які ідентифікувалися з батьком під час свого психосексуального розвитку.

Ключові слова: психосексуальний розвиток; життєвий стиль; статева сфера; ідентифікація.

The article deals with personal peculiarities for girls, who had identified with their father. The stages of psychosexual development and its possible deviations are described. The early relations between parents and daughters and their influence on psychosexual development are analyzed. The main types of life-styles for girls, who had identified with their father, are shown. The specific of gender-role sphere's structure for girls, who had identified with their father, is represented.

Key words: psychosexual development; life-style; gender-role sphere; identificatoin.

Актуальність. Останнім часом у стосунках чоловіків і жінок спостерігаються негативні тенденції, зокрема в Україні, згідно з даними демографічної статистики, кожен другий шлюб розпадається, смертність домінує над народжуваністю, кожного року робиться від 280 до 350 тисяч абортів [1]. Окрім факторів економічного плану, серед соціально-культурних причин такої ситуації можна назвати і феміністичні заклики до гендерної рівності, й толерантність до неосексуальних практик, і лояльність до статевої девіації та нових форм родини. В останні роки суспільство позитивно ставилося до маскулітних рис в поведінці жінок та їх андрогінності, що раніше трактувалося як форми девіантної статевої ідентичності. Вважалося, що жінка має звільнитися від тягаря своїх біологічних функцій та спростувати тезу Фрейда про те, що «анатомія це доля» [2]. Але виявилось, що такі феміністичні тенденції в суспільстві ведуть до нових, значно більш глибоких проблем.

Безумовно формування статевої ідентичності жінки не є простим сколом культури. За даними багатьох авторів на психосексуальний розвиток жінки сильний вплив чинять ранні дитячо-батьківські стосунки [2,3,4,5]. Побудова жіночої ідентичності серйозним чином пов'язана з правильним проходженням етапів психосексуального розвитку. На думку Захарова, неврози в дітей та підлітків є слідством неправильної статевої структури сім'ї, а неадекватний статевої розвиток призводить до неадаптивних життєвих стратегій, які не забезпечують високої якості життя [6].

Психосексуальний розвиток жінки може бути представлений як проходження певних стадій. Ця стаття присвячена аналізу особистісних особливостей дівчат, які зупинилися на одному з етапів психосексуального розвитку, а саме – ідентифікували себе з батьком.

Аналіз проблеми. В ході психосексуального розвитку жінка повинна зуміти пройти два психологічно болісних «відриву»: один – від первинного об'єкта своєї любові – матері, а другий – від батька, на якого перемикається любов маленької дівчинки (за умови успішного проходження першого відриву) [2,3]. На думку багатьох авторів фіксація на тому чи іншому етапі психосексуального розвитку становить собою загрозу нормальному функціонуванню особистості та перешкоджає її розвитку [2,3,4,5,6,7].

Показано [4,5], що, починаючи з перших днів життя дитини, мати чинить сильний вплив на формування її особистості. Що стосується материнсько-доньківських стосунків, то тільки лише у стосунках з матір'ю: «разом з нею», «як вона», а іноді й «всупереч їй», маленька дівчинка може стати дорослою жінкою та асимілювати свою жіночність [4].

До трьох років маленька дівчинка перебуває у діадній системі виховання (мати-донька). На цьому етапі батько в житті дівчинки майже не представлений. Згідно з аналітичними уявленнями [2,3,4,5], у стосунках з матір'ю дівчинка вирішує одне з головних завдань свого розвитку – завдання ідентифікації. Мати є головною фігурою в її житті. На першому році життя дівчинка знаходиться у злитті з нею (стадія фузії). На цій стадії для дівчинки дуже важливо відчувати всю повноту материнського прийняття й безоціночної любові, завдяки яким у дівчинки формується позитивний образ себе [5]. Якщо ця стадія проходить успішно, то на другому році життя дівчинка починає вирішувати з матір'ю питання сепарації й побудови свого власного «Я». Це є свого роду підготовкою до наступного етапу психосексуального розвитку. Однак, іноді мати може прагнути поглинути дитину, завадити її незалежності й автономії так, що маленькій дівчинці нелегко буде вирватися з її обіймів і перейти на наступний етап психосексуального розвитку [5]. При такому варіанті розвитку дівчинка так і залишається «з матір'ю», її особистісні межі дуже розмиті. Виходить, що в діаді «мати-донька» не має місця для третьої людини – батька, відповідно, дівчинка так і не потрапляє в «чоловічий світ». Чоловіки (в тому числі, й батько) залишаються для неї чужими й незрозумілими.

Якщо маленька дівчинка успішно вирішує зі своєю матір'ю питання фузії й сепарації, то відбувається інверсія лібідо – об'єктом лібідо стає батько [3]. Емоції, які в цей період дівчинка відчуває до матері, носять амбівалентний характер: з одного боку, мати, як і раніше, залишається значущою й коханою фігурою, а з іншого боку, вона починає сприйматися як суперниця за увагу батька.

«Зустріч з батьком» відбувається не одразу і нагадує своєрідні гойдалки: дівчинка то звертає свою любов до батька, то надовго знову повертається до матері. Цей момент є свого роду критичним і тут, як і раніше, існує ризик фіксації саме на матері.

Після того, як у ситуації комплексу Електри об'єктом любові маленької дівчинки остаточно стає батько,

набуває значення сексуальності і жіночності маленької дівчинки. Вона помічає, так званий, «захоплений погляд батька». У дівчинки з'являється бажання подобатися батькові.

Можна очікувати, що при нормальному ході розвитку вона знайде шлях від батька до коханого чоловіка [2,3]. В протилежному випадку дівчинка фіксується на батьку. Її лібідо «застрягає» на ньому. При такому варіанті розвитку жінка не зможе будувати зрілі стосунки з чоловіками, оскільки у цих стосунках будуть присутні інфантильні регулятори: почуття провини, сорому, страху і т.п. На підсвідому рівні об'єктом бажання такої жінки залишається батько, а оточуючи чоловіки, по-перше, не дотягують до нього, а по-друге, зближення з ними викликає у жінки неясне відчуття, що вона зраджує батька.

Окрім лібідозної фіксації на батькові, можливий варіант розвитку, при якому відбувається ідентифікація з батьком. У цьому випадку дівчинка як би відмовляється від своєї статевої ролі, у неї формується комплекс маскулітності. Як писала К. Хорні, такий варіант розвитку пов'язаний з тим, що підсвідоме бажання бути чоловіком (про яке говорив Фрейд) потрапляє на сприятливий ґрунт прагнення уникнути усвідомлення едипальних бажань і фантазій, пов'язаних з батьком. Фантазія, що вона чоловік дозволяє дівчинці піти від жіночої ролі, занадто переважана провиною й тривогою [3].

Таким чином, на основі аналізу літературних джерел можна виділити наступні варіанти психосексуального розвитку дівчат: дівчата, які не пройшли відриву від матері; дівчата з лібідозною фіксацією на батьку; дівчата, які ідентифікували себе з батьком; дівчата які успішно пройшли обидва відриви. Враховуючи той факт, що сьогоденне суспільство завдяки поширенню феміністичних ідей всіляко заохочує маскулінізацію жінок, нам виявляється, що ідентифікація дівчат з батьком, по-перше, в деяких випадках витікає з особливостей сімейної структури, а, по-друге, підтримується соціальним оточенням.

Метою дослідження є виявлення особистісних особливостей дівчат, які ідентифікували себе з батьком.

У дослідженні було використано наступні методи: напівстандартизоване біографічне інтерв'ю (розроблене разом з О.С. Кочаряном); психосексуальна пропорція Dur-Moll методики Сонді, 5-а шкала ММРІ(СМІЛ), анкета (опитувальник) статевої ролі BSRI С. Бем і методика вивчення гендерної ідентичності (МВГІ).

Отримані в ході дослідження результати оброблялися якісним і кількісним аналізом (використовувались факторний аналіз та метод кутового перетворення Фішера) [8]. Дані оброблялися в програмі SPSS 15.0.

Вибірку дослідження склали 25 дівчат у віці від 17 до 21 року (вік остаточного становлення статевої ідентичності) без виражених ознак психічної та соматичної патологій.

Результати дослідження. Базуючись на результатах інтерв'ю, ми розбили первісну вибірку (100 осіб) на чотири дослідницькі групи: дівчата, які не пройшли відриву від матері; дівчата з лібідозною фіксацією на батьку; дівчата, які ідентифікували себе з батьком; дівчата які успішно пройшли обидва відриви. У цій статі буде розглянуто лише результати, отримані для групи дівчат, які ідентифікували себе з батьком (25 осіб).

За результатами інтерв'ю нами також був виділений ряд життєвих стилів відповідно до тих життєвих установок, які мають дівчата. Це такі стилі, як «Я сама», «Каструюча феміністка», «Жертва», «Не розуміюча чоловіків», «Відкрита», «Усі чоловіки «не такі»», «Сексуально провокуюча», «Пасивна», «Витончена», «Міміза», «Поступлива» та «Нікому не вірю».

Після використання методу кутового перетворення Фішера було встановлено, що для дівчат, ідентифікувавши себе з батьком, найбільш характерним є такий життєвий стиль, як «Я сама». Тобто, ці дівчата, умовно кажучи, займають у житті чоловічу позицію. У цій групі практично не було досліджуваних, які б виражали стосовно чоловіків явну агресію. Найчастіше їхні висловлювання щодо чоловічої статі досить лояльні й доброзичливі, однак же чоловіки сприймаються ними скоріше як друзі й колеги, ніж як шлюбні або сексуальні партнери. У житті такі дівчата прагнуть усього домагатися самостійно, робити кар'єру. Вони люблять говорити про рівні права чоловіків і жінок, про творчу самореалізацію. Можна припустити, що такі особливості життєвого стилю пов'язані з тим, що у свій час ці дівчата перейняли активну чоловічу життєву позицію, прагнучи бути ближче до батька. Як уже писалося раніше, на думку відомого психоаналітика Карен Хорні [3], «комплекс маскулітності» і відмова від жіночої ролі, а саме це ми чітко бачимо в цій групі дівчат, є єдиним способом упоратися з почуттям провини перед матір'ю під час Едипова комплексу й, як би, зберегти гарні відносини з обома батьками.

Для обробки даних, отриманих після використання методик: МВГІ, анкета статевої ролі С. Бем (BSRI), психосексуальна пропорція Dur-Moll тесту L.Szondi, 5-а шкала ММРІ, використовувалася факторний аналіз. Цей метод математичної статистики дозволив нам виділити факторну структуру симптомокомплексу маскулітності/фемінітності, характерну для дівчат, які ідентифікували себе з батьком. Фактори, отримані після обробки даних факторним аналізом у програмі SPSS 15.0, у групі дівчат, ідентифікувавши себе з батьком, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Факторна структура симптомокомплексу маскулітності/фемінітності в дівчат, ідентифікувавши себе з батьком

	Ідентифікаційна маскулітність	Біогенна маскулітність	Заперечувана фемінітність
Позитивна кореляція	Фемінітність Szondi (.729**)	Маскулітність Szondi (.655**)	Коеф-т статевої ідентичності (.931**)
	Маскулітність Бем (.665**)	Маскулітність Бем (.512*)	
	Маскулітність ММРІ (.634*)	Маскулітність ММРІ (.732**)	

Негативна кореляція	Маскулінність Szondi (,729**)	Фемінінність Szondi (,655**)	Фемінінність Бем (,648**)
	Фемінінність ММРІ (,641**)	Фемінінність ММРІ (,728**)	
	Фемінінність Бем (,521*)		

Примітка: * - $p \leq 0,05$; ** - $p \leq 0,01$

Таким чином, у структурі симптомокомплексу маскулінності/фемінінності дівчат, ідентифікувавши себе з батьком, можна виділити наступні фактори:

1) Фактор, що ми назвали «Ідентифікаційна маскулінність» (вага 37%). З позитивним знаком у нього входять біогенна фемінінність, поведінкова маскулінність і маскулінність Я-концепції, а з негативним - біогенна маскулінність, поведінкова фемінінність і фемінінність Я-концепції.

2) Фактор, що ми назвали «Біогенна маскулінність» (вага 28%). З позитивним знаком у нього входять біогенна маскулінність, маскулінність Я-концепції й поведінкова маскулінність, а з негативним - біогенна й поведінкова фемінінність.

3) Фактор, що ми назвали «Заперечувана фемінінність» (вага 22%). З позитивним знаком у нього входить прийняття жіночої статевої ролі, а з негативним - фемінінність Я-концепції.

На підставі виділених факторів ми можемо говорити про те, що в дівчат, ідентифікувавши себе з батьком, може формуватися різна структура статевої ролі. Однак загальними для всіх них рисами є підкреслення власної маскулінності й заперечення фемінінності. При цьому, ми можемо виділити в цій групі дівчат різні варіанти розвитку.

Так, для переважної більшості дівчат цієї групи характерним є виражений прояв маскулінності як на рівні Я-концепції, так і на поведінковому рівні. Різниця полягає в тому, що частина цих дівчат маскулінна за своєю природою, тобто описана вище зовнішня маскулінність підкріплюється біогенно. Інша ж частина (більшість) по своїй біогенній природі як раз дуже фемінінна.

Таким чином, ми бачимо, що для цієї групи дівчат характерні маскулінність Я-концепції й поведінкова маскулінність незалежно від того, що закладено в них на біогенному рівні. При цьому, більша частина дівчат як би «ламає» себе й свою природну жіночність, ідентифікуючись у такий спосіб з батьком. Друга частина, у принципі, дає собі реалізувати власну природну маскулінність, теж, як видно, ідентифікуючись у такий спосіб з батьком. І для тих, і для інших характерні твердість, упевненість у власних силах, активна життєва позиція, цілеспрямованість, бажання всього досягти самостійно.

Крім того, усередині даної дослідницької групи ми також можемо виділити й третій тип дівчат, які все таки на підсвідомому рівні частково приймають жіночу статевою роль, однак на свідомому рівні посилено заперечують власну фемінінність.

Таким чином, ми бачимо, що відмінності в структурі статевої ролі дівчат цієї групи знаходяться скоріше на біогенному рівні. Зовнішні ж прояви симптомокомплексу маскулінності/фемінінності у всіх трьох підтипів досить схожі: це, в основному, демонстрування власної маскулінності й заперечення фемінінності.

Базуючись на результатах проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що для дівчат, які ідентифікували себе із батьком найбільш притаманен життєвий стиль «Я сама», який містить в собі велику цінність кар'єри, прагнення всього в житті досягати самостійно та не від кого не залежити, тобто несе в собі швидше чоловічу (батьківську), а ніж жіночу життєву позицію.

2. В структурі статевої ролі дівчат, які не ідентифікували себе з батьком було виділено наступні фактори: фактор «Ідентифікаційна маскулінність», фактор «Біогенна маскулінність» та фактор «Заперечувана фемінінність». Зазначене вказує на те, що для цієї групи дівчат маскулінність Я-концепції та поведінки є значущою цінністю і вони прагнуть розвивати їх у собі, незалежно від того, що (маскулінність чи фемінінність) закладено у них на біогенному рівні.

Література

1. <http://materinstvo.org/articles/review.php>
2. Фрейд З. Кое-что о следствиях, вытекающих из анатомического различия полов. Пер. с нем. – М.: Наука, 1989 – 112 с.
3. Хорни К. Женская психология. – СПб.: Восточно-европейский институт психоанализа, 1993 – Кн. 1. – 222 с.
4. Эльячефф К., Эйниш Н. Дочки-матери. Третий лишний?. - Перевод с французского О. Бессоновой под редакцией Н. Поповой. М.: Наталья Попова, «Кстат», Издательство «Институт общегуманитарных исследований», 2006. – 448 с.
5. Чодороу Н. Воспроизводство материнства: Психоанализ и социология гендера.: Издательство «Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН). Москва 2006- 315 с.
6. Захаров А.И. Происхождение детских неврозов и психотерапия – М.: Издательство ЭКСМО-Пресс, 2000. – 448 с.
7. Кочарян А.С. Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулінності/фемінінності в нормі і патології. – Харьков: Основа, 1996. – 127 с.
8. Наследов А.Д. SPSS: Компьютерный анализ данных в психологии и социальных науках. – СПб.: Питер, 2005. – 542 с.